

İSLAM ÜLKELERİNDE KADINLARIN DURUMU

Kadriye Sınmaz

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Sınmaz, Kadriye. "İslam Ülkelerinde Kadınların Durumu", İNSAMER, 04.11.2019.

 Analiz

İslam ülkelerinin toplam nüfusunun yaklaşık yarısı -dünya genelinde de olduğu gibi- kadınlardan oluşmaktadır. İslam geleneğinde kadının anne olarak ailedeki konumuna verilen değer düşünüldüğünde, gençlerin yoğunlukta olduğu bir demografiye sahip olan İslam ülkelerinde kadınların toplumun tamamı için temel oluşturduğu söylenebilir. Fakat ne yazık ki eğitim, sağlık, ekonomi, kültür gibi birçok alanda dünya ortalamasının oldukça gerisinde kalmış olan İslam toplumlarında bu geri kalmışlıktan en çok etkilenen grupların başında kadınlar gelmektedir. Hasılı, İslam dünyasındaki olumsuz insani göstergelerle İslam'ın kadına verdiği değer arasında önemli bir çelişki görünmektedir. Bu çelişkinin en temel sebebi de Endonezya'dan Fas'a uzanan devasa İslam coğrafyasındaki toplumların

geleneksel algıları ve içinde buldukları ekonomik koşullarla ilgilidir. Son bir asırda ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda ciddi sıkıntılar yaşayan Müslüman ülkeler; toplumun geleceği bakımından hayati unsurlar olan kadın, aile ve çocuklarla ilgili konularda daha defansif bir tutum içine girmiştir. Bu savunma kaygısı zamanla sorun çözme kabiliyetlerinin azalması sonucunu getirmiş ve mutedil bir bakış açısı geliştirilmesi zorlaşmıştır.

Bugün İslam ülkelerindeki kadına ilişkin insani göstergeler, sorun alanlarının bir bölümünü ortaya koymakta ve atılması gereken adımlar konusunda önemli ipuçları vermektedir. Eğitim, sağlık, ekonomik fırsat eşitliği ve savaş mağduriyeti gibi konularda aşağıdaki veriler, İslam dünyasındaki kadınların içinde bulunduğu koşulların bir bölümünü yansıtmaktadır.

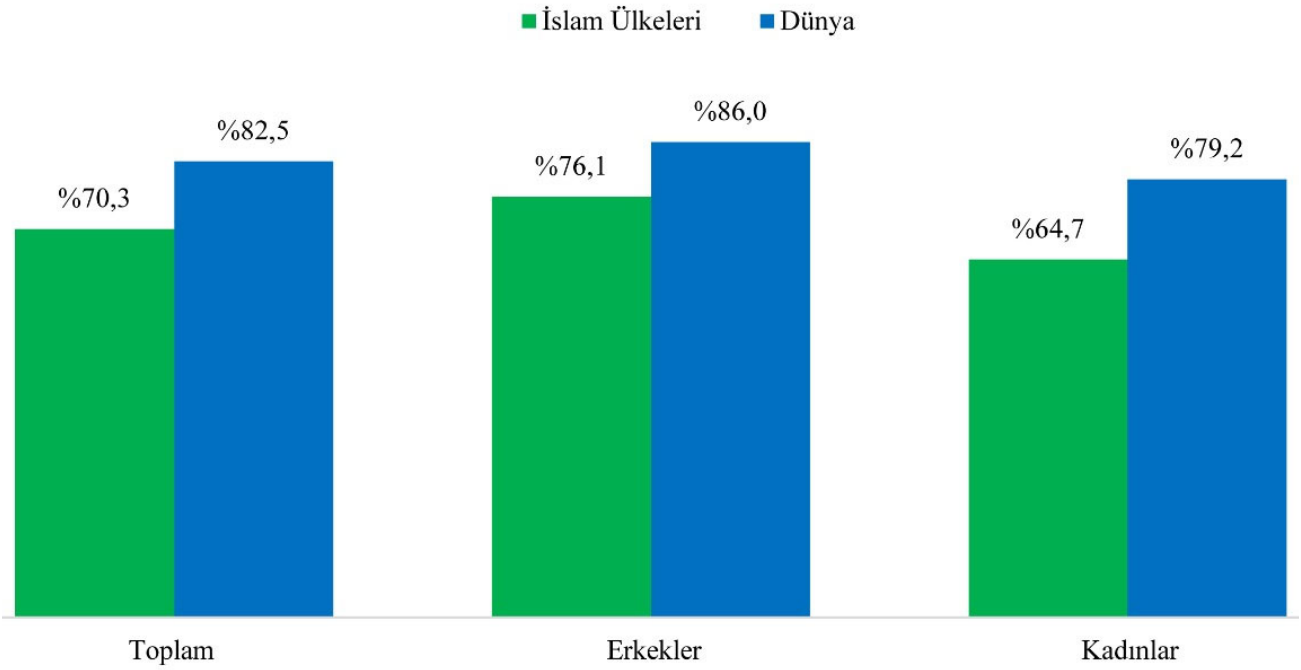
İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Eğitim

2010-2016 yılları arasında dünya genelinde erkek okuryazarlığı %86 iken, kadın okuryazarlığı %79,2'dir; İslam ülkelerinde ise hem genel okuryazarlık oranı hem de kadınlarla (%64,7) erkekler (%76,1) arasındaki oranlar dünya ortalamasının gerisindedir.

Kız çocuklarının eğitimin her seviyesinde okula kayıt oranları erkeklere göre çok daha düşüktür. 2006-2016 yılları arasında, İslam ülkelerinde ortaokul çağındaki kız çocukların %23,3'ünün, erkek çocukların %18,8'inin okula gitmediği görülmektedir.² Okula başlayan çocukların bir kısmı da eğitimlerini tamamlayamadan sosyal, kültürel ve yapısal nedenlerden dolayı

Yetişkin Okur Yazarlık Oranı, 2010-2016

Kaynak: SESRIC

19 İslam ülkesinde toplam okuryazarlık oranı dünya ortalamasının üzerindedir. Özbekistan (%99,98, 2015) ve Azerbaycan (%99,72, 2016) geliştirdikleri eğitim politikaları sonucunda kadın okuryazarlık oranında başı çeken ülkeler olmuştur. Öte yandan 14 İslam ülkesinde yetişkinlerin yarısından fazlası okuma yazma bilmemektedir. Sahra altı Afrika ülkelerinde ise kadın okuryazarlığı çok daha düşüktür. Örneğin bu oran Çad'da sadece %13,96, Mali'de %22,20 olarak kaydedilmiştir.¹ Yani Çad ve Mali'de her 10 kadından yaklaşık sekizi okuma yazma bilmemektedir.

okulu bırakmaktadır. Kızlara yönelik zorunlu eğitim politikaları ve programlarının olmaması, özellikle kırsal alanlardaki devlet okullarında altyapı tesislerinin yetersizliği, müfredatın kalitesizliği ve öğretmenlerin eksikliği; yoksul topluluklardan gelen kız çocukların erken yaşta evlendirilme, aile üyelerine bakma veya ev içi sorumluluk alma vb. sebeplerle okuldan alınmaları, kızların eğitime katılımını engelleyen temel sebeplerdir.

Somali, Nijer, Çad ve Burkina Faso gibi bazı Sahra altı Afrika ülkelerinde ilköğretim

çağındaki kızların %50'sinden fazlası okula gidememektedir.³ Kazakistan, Filistin, Endonezya, Kırgızistan gibi bazı İslam ülkelerinde ise eğitimde cinsiyet ayrımcılığı en aza inmiş ve okula gidemeyen kız çocuklarının sayısı %1'lerin altına düşürülmüştür.

Sağlık

İslam ülkelerinde ortalama doğurganlık oranı 2010-2016 arası dönemde gözlenen düşüşe rağmen 2016 yılında 2,72 olan dünya ortalamasının üzerinde seyrederek kadın başına 3,55 doğum olarak kaydedilmiştir.⁴ Nüfusun dünyanın diğer bölgelerine göre daha hızlı artması, İslam ülkelerinde kadınlar açısından sağlık sektörünü oldukça önemli kılmaktadır.

Doğum öncesi ve sonrasında sağlık hizmetlerinin yeterliliği hem anne hem de bebek açısından hayati önem arz etmektedir. Fakat İslam ülkelerinde bu alanda da bazı ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Hamile kadınların doğum öncesinde en az dört defa sağlık kontrolünden geçmesi gerekirken İslam ülkelerinde hamile kadınların sadece %54'ü bu hizmete ulaşabilmektedir; örneğin Somali'de bu oran %6,3'e kadar düşmektedir. 2010-2015 yılları arasında İslam ülkelerindeki doğumların sadece %63'üne doktor, hemşire ve ebeden biri veya birkaçı dâhil olmuştur. Somali, Sudan, Çad ve Nijer'de doğumların %70'inden fazlasında herhangi bir sağlık hizmeti ve yardımı alınmadığı belirtilmektedir.⁵

Doğum sürecinde sağlık hizmetlerindeki yetersizlik hem anne hem de bebek ölümlerini arttırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tahminlerine göre; 2015 yılında dünyada yaklaşık 300.000 kadın gebelik ve doğum sırasında önlenebilir sebepler yüzünden hayatını kaybetmiştir ve bu ölümlerin %49'u (149.000 anne) İslam ülkelerinde gerçekleşmiştir.⁶

Anne ölüm oranlarını azaltmak adına yapılan çalışmalar sonucunda İslam ülkelerinde 1990'da 100.000 doğumda 559 olan anne ölümü, 2015'te 326'ya gerilemiştir. %42'lik bir azalmaya rağmen bu oran dünya ortalamasının oldukça üstündedir. Anne ölümlerinde ülke düzeyinde en yüksek ölüm 100.000 doğumda 1.360 anne ölümü ile Sierra Leone'de kaydedilmiştir. Bu oran aynı zamanda dünya genelindeki en yüksek orandır. Sierra Leone'yi Çad ve Nijerya takip etmektedir.⁷

Ekonomi

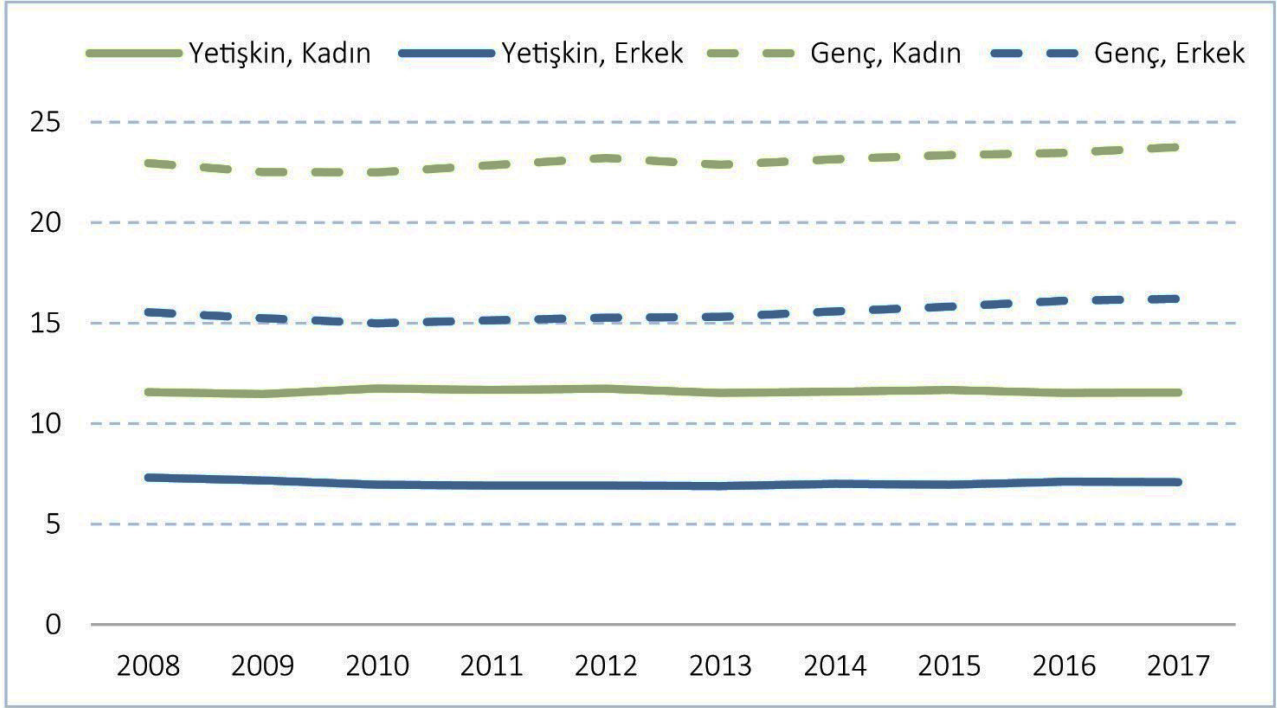
Kadınlar farklı iş kollarında ekonomiye katkı sağlama potansiyeline sahiptir. Dünya genelinde kadınların ekonomiye katılım oranı %41,19 iken bu oran İslam ülkelerinde %33,60'tür.⁸ Ekonomik yetersizlik, modern toplum yapısının gelişmesi, farklı iş kollarının gelişmesi gibi

sebepler, kadınların ekonomiye katılımını arttırırken; geleneksel ön kabuller, ailede bir kişinin gelirin aile bireyleri için yeterli olması, yoğun çatışmaların yaşanması gibi sebepler ise kadınların ekonomiye katılımını azaltmaktadır. 2017'de kadınların ekonomiye katılımındaki en düşük oran, yaşanan çatışmalar sebebiyle Yemen'de (%7,88), en yüksek oran ise ekonomik yetersizlikler sebebiyle Mozambik'te (%54,82) kaydedilmiştir.⁹

İslam ülkelerinde 2008-2017 yılları arasında yetişkin kadınlar arasındaki işsizlik oranı erkeklerden daha yüksek seyretmiştir. Özellikle genç kadınlar işsizlikten en fazla etkilenen gruptur. 2017'de yetişkin kadınlar arasındaki işsizlik oranı %11,5 iken, genç kadınlar arasındaki oran %23,8'dir. Her iki kategoride de kadınlar arasındaki oran erkeklerden 4 ila 8 puan geridedir.¹⁰

*İslam
dünyasındaki
olumsuz insani
göstergelerle
İslam'ın
kadına verdiği
değer arasında
önemli
bir çelişki
görünmektedir.*

İslam Ülkelerinde Yetişkin ve Genç İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: SESRIC

Çatışma

Eğitim ve sağlık alanındaki yetersizliklerin olumsuz sonuçlarına en çok maruz kalan dezavantajlı gruplardan olan kadınlar çatışma, savaş, terör eylemleri gibi olağanüstü durumlardan da ciddi boyutlarda etkilenmektedir. Ölüm, yaralama, keyfi tutuklama, işkence gibi uluslararası hukuk metinlerinde yasaklanmış fiillere toplumun bütün kesimleri maruz kalmaktadır; fakat kadınlar bu fiillerle birlikte fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin de en ağır şekillerine muhatap olmaktadır. Ayrıca çatışmalarda kadınlar çocuklarla birlikte şantaj unsuru olarak da kullanılmaktadır.

1992-1995 yılları arasında Bosna'da yaşanan savaşta kadınlara yönelik cinsel saldırılar savaş silahı olarak kullanılmıştır. 2011'den bu yana da devam eden Suriye savaşında kadınlar öldürülmekte, yaralanmakta, hapisanelerde işkence, taciz ve tecavüze uğramakta, taraflar arasında şantaj unsuru olarak kullanılmaktadır. Hapishaneden kurtulmayı başaran kadınlar ise bu defa içeride maruz kaldıkları muameleler sebebiyle aileleri tarafından reddedilmektedir.

Suriye'den çıkıp mülteci olarak çevre ülkelere sığınan bazı kadınlar da çok düşük ücretlerde çalışma, fiziksel ve sözlü şiddete, cinsel saldırılara maruz kalma gibi mülteciliğin en zor taraflarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.¹¹

İslam ülkelerinde kadınların toplumsal alanda var olma şekilleri farklı ideolojik görüşler arasında tartışma konusu olurken kadınların etki alanının genişliği ve toplumun dönüştürülmesinde oynadıkları rol, gerektiği gibi değerlendirilememektedir. Kadınlar, sağlık ve eğitim gibi toplumsal alanda yetersizlikler, ekonomiye katılımı yetersizlik ve çatışmaların olumsuz sonuçlarının yanı sıra çocuk yaşta evlilikler, fiziksel ve sözlü şiddet gibi farklı mağduriyetler yaşamaktadır. İslam ülkelerinde kadınların konumu elbette sadece Batı'nın değer yargılarına göre tartışılmamalı, fakat dönüşen dünyanın getirdikleri de göz ardı edilmemelidir. İki uç arasında mutedil bir bakış açısı geliştirilerek her şeyden önce kadınların uğradığı mağduriyetler giderilmeli ve kadınların toplumu dönüştürmedeki güçleri unutulmamalıdır.

Sonnotlar

- ¹ Okuryazarlık oranları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *Statistical Yearbook on OIC Member Countries*, SESRIC, 2018, ss. 70-72.
- ² *OIC Women and Development Report*, SESRIC, 2018, ss.28-29.
- ³ *OIC Women and Development Report*, SESRIC, 2018, ss. 19-32.
- ⁴ *Statistical Yearbook on OIC Member Countries*, SESRIC, 2018, ss. 32.
- ⁵ *State of Children in OIC Member Countries*, SESRIC, 2017, ss. 7-17.
- ⁶ *OIC Health Report*, SESRIC, 2017, ss.45.
- ⁷ *OIC Health Report*, SESRIC, 2017, ss.45-47.
- ⁸ *Statistical Yearbook on OIC Member Countries*, ss. 231.
- ⁹ age., ss. 231.
- ¹⁰ *OIC Women and Development Report*, ss. 43.
- ¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. A. Hümeyra Kutluoğlu& Kadriye Sınmaz& Zeynep Bakır, *Suriye Zindanlarındaki Tutsak Kadınlar*, İNSAMER, Şubat 2019